

Posudok dizertačnej práce

Česká bytová výstavba 1958–1970. Stát – ideologie – architektura – lidé

Mgr. Eva Novotná

Charakteristika práce

Autorka práce je uznávanou odborníčkou na architektúru druhej polovice 20. storočia. Hromadná bytová výstavba je dlhodobou objektom jej výskumného záujmu. Eva Novotná bola spolupriešiteľkou výskumného projektu Panelová sídlisť v Českej republike jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu a je spoluautorkou publikácií Paneláci 1. Padesát sídlisť v českých zemích. Edd. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Eva Novotná, Karolina Jirkalová, Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2018. a Paneláci 2. Historie sídlisť v českých zemích 1945-1989. Edd. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová, Eva Novotná, měleckoprůmyslové museum v Praze 2017. V tomto kontexte vznikala aj predkladaná dizertačná práca.

Novotná sa v práci venuje vybranému úseku výstavby sídlisť: pionierskej fáze a fáze krásnych sídlisť, ako tieto dve etapy špecifikoval práve uvedený výskum. Nadväzuje tak výskum venovaný bytovej výstavbe v ČSSR po druhej svetovej vojne, rozširuje poznatky Kimberly Elman Zarecorovej zhrnuté v knihe Utváření socialistické modernity: Bydlení v Československu v letech 1945–1960, Praha 2015 a súčasne ponúka aj inú perspektívu nazerania na toto obdobie a jeho témy. Novotná sa v práci venuje najpozoruhodnejšiemu obdobiu v zmysle vytvárania koncepcií, spoločenskej reflexie výstavby, architektonickej diskusie aj v zmysle realizovaných sídlisť. Prehľbuje pritom najmä poznatky v oblasti vzťahu riadenia výstavby, architektúry a urbanizmu a realizácie a prijímania tejto výstavby.

Zhodnotenie práce

Práca je rozdelená do štyroch častí, ktoré odrážajú štyri vybrané roviny či vrstvy, politickú, ideologickú, architektonickú a sociálnu, ktoré sa však vzájomne prelínajú a ovplyvňujú. Táto štruktúra výskumu sa premietla aj do názvov jednotlivých kapitol: Štát – Ideológia – Architektúra – Ľudia. Jednotlivé časti sú pritom rozsahom vyvážené a obsahom na seba nadväzujú tak, že dohromady tvoria zložitý a logicky súvisiaci celok.

Ťažiskovo sa práca zaoberá fungovaním mechanizmov rozhodovania na úrovni administratívneho riadenia, ekonomiky a ideologického pôsobenia štátu. Súčasne osvetľuje, ako tieto mechanizmy ovplyvňovali organizáciu výstavby, architektúru ale aj celkové spoločenské dianie. Objasňuje pozadie a dôsledky politických rozhodnutí, ako bola napríklad smernica KSČ o riešení bytového problému z roku 1959, na navrhovanie a výstavbu sídlisť. Osobitnú pozornosť venuje Novotná úvodnému experimentu v oblasti bytovej výstavby na prelome 50 a 60 rokov, ktorý predchádzal hromadnej bytovej výstavbe v neskorších dekádach.

Prácu charakterizuje precízne narábanie s pôvodnými zdrojmi, archívnym materiálom aj dobovou literatúrou. Novotná sa ako prvá v súvislosti s architektúrou panelových sídlisť venovala podrobnému

štúdiu politických periodík ako bol napríklad časopis *Nová mysl* či dobovému sociologickému a filozofickému diskurzu na stránkach vedeckých časopisov.

Prvá časť práce sa zaoberá najmä spôsobom organizácie hromadnej bytovej výstavby, riadením stavebníctva či bytovým hospodárstvom. Autorka tak rozširuje pohľad architektonickej historiografie o perspektívu hospodárskych a spoločenských dejín. Prínosné sú najmä poznatky z pozadia politických a riadiacich rozhodnutí, ktoré formovali novú socialistickú spoločnosť a mali priamy dosah aj na štruktúru a formu bytovej výstavby. V kontexte aktuálnej percepcie dedičstva hromadnej bytovej výstavby je dôležité aj jej zasadenie do širšieho európskeho kontextu, čomu tiež autorka venovala v práci pozornosť. Systematický výskum umožnil Novotnej odhaliť a opísať aj deformácie v oblasti riadenia výstavby či prideľovania bytov, ktoré boli doteraz viac menej len predmetom urbánnej mytológie. Odhalenie pozadia (ne)fungovania systému centrálného riadenia v oblasti výstavby bytov pomôže pochopiť a objasniť javy a procesy, ktoré sprevádzali iné typy investičnej výstavby v Československu. Novotná tak prináša exaktné ekonomicko-sociologické argumenty, ktoré môžu byť obohatením diskusie okolo tzv. druhého „zlatého veku“ československej architektúry.

Druhá časť práce je venovaná ideologickému pozadiu hromadnej bytovej výstavby. Novotná venuje pozornosť analýze dobového výkladu marxizmu, vzťahom medzi tzv. dogmatikmi a revizionistami, ale aj vplyvom tohto dialógu na diskurz v oblasti vedy a kultúry. Zaujímavá je reflexia činnosti Ideologickej komisie ÚV KSČ v konfrontácii s dobovým filozofickým diskurzom, jej dopad na architektúru a výstavbu, ale aj analýza vplyvu konfrontácie racionalistickej vedeckej a humanistickej línie na oblasť bytovej výstavby. Novotná pripomína pôsobenie viacerých výskumných inštitúcií v ČSSR, medzi inými Výskumný ústav výstavby a architektúry a jeho prínos k dobovej diskusii o výstavbe bytov a miest.

V tretej časti práce sa Novotná venuje architektúre bytovej výstavby. Načrtáva zmenu paradigmy a úlohu, ktorú v nej zohralo dianie v Sovietskom zväze. Rozoberá princípy a dopad výstavby prvých panelových sídlisk v ZSSR, pričom venuje pozornosť modelu obytného okrsku, čo do veľkej miery predurčil štruktúru sídlisk v celom sovietskom bloku. Charakteristika obytného okrsku ako „výhonku komunizmu“ a vzoru pre socialistické bývanie pritom sledovala tú istú líniu komplexnosti a humanizácie obytného prostredia ako sa to dialo v sociálnej výstavbe v západnej Európe. Práve táto skutočnosť by si zaslúžila detailnejšiu analýzu, prípadne porovnanie výskumov autorov ako sú napr. Florian Urban (*Tower and Slab – a Global History of Mass Housing* (Abingdon: Routledge, 2012) alebo Melinda Benkó (*The lifespan of large prefabricated housing estates in post-communist cities: An international comparison*, *Architektúra & Urbanizmus* 2015). Novotná sa pokúsila nájsť odpoveď aj na otázku, prečo sa v bývalej ČSSR presadila celoplošne práve panelová výstavba. Dôvody pritom nachádza najmä v oblasti politického vplyvu ZSSR a umelého zvýhodňovania tohto typu výstavby aj za cenu regulácie cien a pod. Viac menej opomenuté ostali ideologické súvislosti prefabrikácie, ako posilňovanie pozície robotníckej triedy v priemysle a úsilie o modernizáciu výstavby spojenú s opustením tradičných technológií.

Posledná, štvrtá časť práce nazerá na bytovú výstavbu z perspektívy dobovej verejnej mienky. Konfrontuje pokusy moci o iniciovanie širšej diskusie o bytovej výstavbe s reakciou obyvateľov sídlisk, respektíve odborníkov z rozličných oblastí na bytovú výstavbu. Autorka konštatuje prekvapivo ústretový postoj centrálného riadenia k verejnej kritike a snahu o zohľadňovanie tejto kritiky v plánovaní a realizácii hromadnej bytovej výstavby. Analýza však súčasne ukázala, že nožnice medzi

spoločenskou diskusiou, kritikou výstavby, a realizáciou výstavby sa v druhej polovici 60 rokov nadobro roztvorili. Ako dôležitú súčasť formovania podoby bytovej výstavby identifikovala Novotná družstevnú výstavbu. Bolo by zaujímavé sledovať, do akej miery, a či vôbec, družstevné aktivity v konkrétnych lokalitách republiky nadväzovali na tie z obdobia prvej ČSR, respektíve, aké okolnosti podmienili vznik toho ktorého družstva.

Aj keď treba prácu hodnotiť jednoznačne ako prínosnú a v mnohých častiach objavnú, dovoľm si pripomenúť, že by jej prospela pozornejšia reflexia odbornej diskusie tejto témy v časopise Architektúra & Urbanizmus, a to najmä v číslach Architektúra & Urbanizmus 1-2/ 2006 a Architektúra & Urbanizmus 3-4/2012, ktoré boli kompletne venované problematike hromadnej bytovej výstavby v Európe. Podobne je to aj v prípade knihy Bratislava: Atlas sídlisk, Slovart 2011, ktorú autorka spomína len okrajovo v súvislosti s experimentálnym sídliskom Petržalka. Tieto výskumy by nepochybne rozšírili perspektívu vlastného bádania autorky a umožnili odhaliť určité paralely a súvislosti medzi vývojom hromadnej bytovej výstavby v Čechách a iných častiach Európy, resp. reflexiou tejto výstavby v architektonickej historiografii.

Záver

Dizertačná práca sa venuje aktuálnej téme. Je výsledkom autorského výskumu a prináša nové vedecké poznatky. Odporúčam ju preto k obhajobe a hodnotím ju ako: prospela.

Bratislava, 3.9.2018

Prof. Dr. Ing. arch. Henrieta Moravčíková